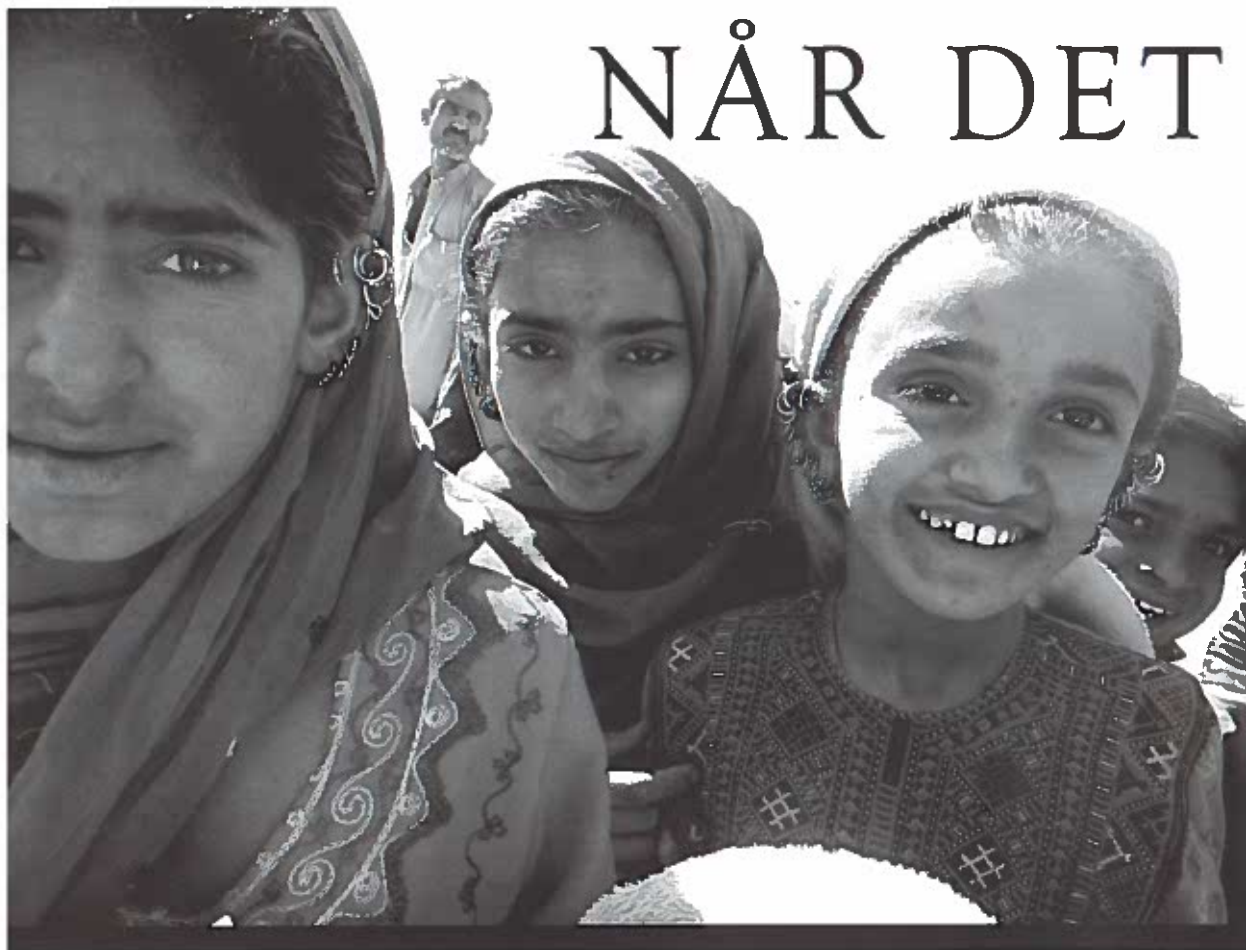

NÅR DET

Pakistans befolkning er ikke ukendt med katastrofer forårsaget af enten naturens eller menneskers kræfter. Unge mennesker i tyverne fortæller, at de kan huske mindst fire andre store oversvømmelser, og for alle nulevende pakistanere har et kaos af konflikter med både regionale aktører og skiftende stormagtsinteresser været en del af hverdagen gennem hele livet. Skønt oversvømmelserne i 2010 en overgang har status af en 'CNN katastrofe', altså en katastrofe med stor mediebevågenhed, oplever mange pakistanere den som

blot endnu én i rækken af katastrofer. Muligvis derfor er det heller ikke en udpræget traumatiseret eller modløs befolkning, jeg møder under min udsendelse med Læger uden Grænser (MSF), men snarere en handlekraftig befolkning, der er målrettet mod at genetablere tilværelsen, skønt rygter om en ny oversvømmelse er allestedsnærværende.

Denne artikels overordnede tema er, hvordan de *internt fordrevne* (mennesker, der flygter indenfor grænserne af deres eget land) reagerer i katastrofeprocessen frem mod at genoprette or-

den. Jeg vil fokusere på, hvordan katastrofen etablerer en slags parallelt univers - et midlertidigt kaos, som sætter alle normaltilstande på pause. Ikke alene forsvinder liv, landsbyer og fødekilder i oversvømmelserne, men også værdier, normer, sociale strukturer samt hverdagens mange konflikter, udfordres og udviskes. I hvert tilfælde for en stund.

Baggrunden for mange af de ideologiske og politiske konflikter, der hærger nutidens Pakistan, stammer tilbage fra 1947, hvor Britisk Indien blev delt, og Pakistan og Indien fik status som to selv-

GODE SOM DET ONDE SÆTTES PÅ PAUSE

Pakistan var allerede en nation i knæ, da store dele af landet i slutningen af juli 2010 blev ramt af de værste oversvømmelser i 80 år. Op mod 20 millioner mennesker blev berørt af katastrofen, der kostede knap 2000 mennesker livet. Mere end en million hjem blev skyllet væk, og 3,5 millioner hektar landbrugsjord og afgrøder blev ødelagt af vandmasserne. Den i forvejen hårdtprøvede, pakistanske regering og i ikke mindre grad hårdtprøvede befolkning, der dagligt kæmper mod fattigdom, regionale borgerkrigslignende tilstande, terror og trusler fra Taliban og Al-Qaeda, befandt sig nu også midt i en naturkatastrofe af uoverskuelige dimensioner.

af HANNE AUGUSTENBORG

stændige nationer. Delingen medførte massive folkevandringer med millioner af hinduer og sikher, der flygtede ud af Pakistan, imens andre millioner muslimske indere, kaldet *mohajir* (immigrant på arabisk), flyttede den modsatte vej, med drømmen om et muslimsk Utopia. Ikke mindst Pakistans sydligste provins, Sindh, udviklede sig til en særdeles multi-etnisk provins. Her bor eksempelvis flere baluchier, end der gør i selve Baluchistan, og flere indiske muslimer end i nogen anden pakistansk provins, og dertil kommer fordrevne fra Goa og Østafrika.

Den sammensatte befolkning har svært ved at enes. På den ene side føler de oprindelige, sindhi-talende sunni- og shia-muslimer sig til stadighed forsmået og truet på deres eksistensgrundlag af mohajirer, og på den anden side mener de urdu-talende mohajirer, at de nu mere end 60 år efter delingen, fortsat bliver behandlet som andenrangsborgere i det land, der skulle integrere dem.

Katastrofens første dage

For en stor del af befolkningen i Sindh kom katastrofen ikke ganske uventet. Eftersom oversvøm-

melseme, der begyndte med voldsom monsunregn i nord, gradvist bevægede sig sydpå, var befolkningen varslet cirka en uge før Indusfloden gik over sine breder. Mange valgte – og nåede – at flygte i tide. Andre valgte imidlertid at blive, hvor de var, og forsøgte at redde deres landsbyer ved at bygge dæmninger, lave vandgrave, eller blot flytte deres husdyr, nogle få ejendele og dem selv til højere beliggende steder. I det pandekageflade deltaområde var det dog en håbløs opgave for de fleste, eftersom vandstanden mange steder stod op i 6-7 me-

ters højde. Det betød, at både mennesker og husdyr strandede på små øer uden nogen chance for at komme derfra, eller for at kunne nås med andet end båd. Adskillige omkom på den måde, men andre fortalte om, hvordan de var blevet reddet af folk i nabolandsbyer, hvor de under normale forhold ville være blevet betragtet som fjender med risiko for at blive skudt.

At befolkningen var advaret, er en væsentlig forklaring på, at antallet af omkomne trods alt ikke blev højere. En anden forklaring, mine informanter ofte lagde vægt på, var netop det samarbejde, der blev mobiliseret på tværs af alle sociale enheder allerede i katastrofens indledende fase. Mujtaba fortæller:

"Da vi vidste vandet kom, arbejdede vi på skift 24 timer døgnet i 7 dage. Alle hjalp til med det, de kun-

ne, og selvom mine hænder blødte, fortsatte jeg bare med at grave sand op i sække, mange sække, over 300 tror jeg. Det var der mange, der gjorde, mens andre bar eller kørte sækkene væk, og nogen andre byggede diger. Der var også kvinder, der lavede meget hårdt arbejde og arbejdede sammen med mændene - og børn også, men det var mest kvinder, der kom med mad og te. Alle, alle hjalp til, både rige folk, høj kaste, gamle og børn var med. Alle ville bare redde vores by. Folk var ligeglade med, hvem de arbejdede sammen med - også nogen vi normalt ikke enes med - ja du kan godt kalde det fjender måske... Det var måske lidt svært i begyndelsen, for nogen - ikke for mig, selvom jeg ved, at klanmedlemmer, som engang stjål min families køer, også var der".

Nettet af social kontrol i Pakistan er omfattende og tætmasket.

Omend der er variationer indenfor det komplicerede system af familier, klaner og kastesystemet, der stadig er udbredt i den indiske del af befolkningen, er det pakistanske samfund kendetegnet ved en kultur, hvor alle holder øje med alle: Klanlederen med sit folk, landsbylederen med sine bysbørn, manden med sin(e) kone(r), brødre med deres søstre, svigermødre med deres svigerdøtre etc. etc. Det er stort set umuligt at bryde nogen som helst regler, uden det bliver opdaget og muligvis sanktioneret. En del af denne kontrol handler om, at det for hovedparten af pakistanske kvinder, i særdeleshed på landet, ikke er tilladt at blande sig med mænd fra andre kaster end deres egen. Ej heller er det tilladt for en mand at entrere en landsby, der tilhører en anden kaste, uden tilladelse fra landsbylederen. En anden del af

kontrollen er rodfæstet i konflikter om jordrettigheder og ejerskab over de husdyr, der græsser på jorden. Konflikterne er ofte interne klananliggender, og uanset om de er æresrelaterede eller handler om ejerskab, giver de anledning til både jalousi, tyveri og drab.

Lokalsamfundet er dermed en omfattende kilde til konflikter, men i katastrofesituationen altså også det sted, hvor befolkningen kunne forvente at finde hjælp på tværs af både kønsroller, sociale skel, etniske og/eller klan grupperinger samt disses verserende konflikter.

Selima fortæller:

"Du ved, det er ikke alle i Pakistan, der kan enes altid. Også i min landsby har vi problemer med nogle mohajirer fra Karachi, der bor i landsbyen længere ude, så vi har altid husdyrene inde om natten, hvor vi sover, og mændene skiftes til at holde vagt, for nogle gange skyder de også. Det er altid et problem om, hvem der boede her først, og da vi byggede moskeen, sagde de det var på deres jord [...]. Så vi snakker ik-

ke sammen, men da vandet kom, hjalp alle mændene i min familie dem med at få børnene og de gamle og også dyrene over floden".

Denne form for uegennyttig respons er, hvad Charles E. Fritz & John H. Mathewson kalder et terapeutisk fællesskab, og som Allen H. Barton tilsvarende har beskrevet som et altruistisk fællesskab. Det er således ikke ukendt, at katastrofer ofte producerer et skift i herskende normer og værdier, som kan resultere i en bred, social støttende respons fra omgivelserne. I katastrofens indledende fase vil al vanlig social adspredelse, ikke-essentielle aktiviteter og også negativ social kontrol som regel gå i stå. Til gengæld vil den gensidige hjælp, ofre såvel som ikke-ofre imellem, forøges. Så frem for passivt at vente på lokale myndigheders eller udefra kommandes hjælp vil katastrofeofre hurtigt selv tage initiativ til at redde både sig selv og hinanden. I Pakistan var det en udbredt oplevelse, at regeringen og lokale myndigheder var for passive i katastrofeprocessen

og i bogstaveligste forstand lod befolkningen seje deres egen sø. Dette kan være en medvirkende årsag til fænomenet om det vidtfavnende fællesskab, der opstod i befolkningen.

En ældre bonde har denne kommentar:

"Oversvømmelserne har sat det gode som det onde på pause. I øjeblikket deler vi alle samme skæbne, der er brug for alle hænder. Måske er det fordi, vi ikke har tid til at være uenige, og regeringen hjælper os jo heller ikke [...]. I hvert tilfælde er her mere roligt nu".

At være internt fordreven flygtning

Mens katastrofen var i akutfasen, anslås antallet af berørte, alene i Sindh, at have været mere end fire millioner. Af dem levede hundredtusinder i flygtningelejre. Fælles for dem var, at de havde mistet alt, hvad de ejede, bortset fra det, de havde kunnet bære med sig. Og så at de var internt fordrevne flygtninge. Ideologisk og følelsesmæssigt var den individuel-

le flygtning fortsat knyttet til sin familie, kaste og klan. Men med undtagelse af klædedragt, smykker og tatoveringer, var ingen af de øvrige identitetsmarkører, som normalt angiver tilhørsforhold og fysiske grænser for familiens, klans og kastens domæne, til stede. I flygtningelejren gjaldt en alternativ social struktur. Her levede folk tæt sammen i telte blandt naboer i andre telte, som de ikke nødvendigvis havde valgt eller kendte i forvejen, men som de nu delte vandpumper, latriner og vaskelads med. De tusindvis af telte var den mest dominerende markør for dette nye fællesskab. En markør, som flygtningene dog hovedsageligt oplevede som identitetsberøvende frem for som en positiv reference.

En *zameendar* (jordbesidder) beskriver det således:

"Da vi først kom til lejren, kom vi til at bo midt i et område, hvor de fleste var Channa (kasteavn). Det var en mærkelig følelse, fordi det plejer at være de folk, der arbejder for os i markene, og nu bor vi

pludselig sammen [...] mange af dem er flyttet igen, men så kom der nogle andre, og nu bor vi med alle mulige slags folk her, ligesom om vi hører sammen. Men det er jo kun fordi vi ikke har andre steder at bo, så nu er vi bare alle sammen flygtninge i telte".

Alligevel fandt det terapeutiske eller altruistiske fællesskab også ind i lejrene, hvor man dagligt kunne se, hvordan de stærkeste beboere hjalp de mindre stærke med dagens gøremål, og børnene legede med alle andre børn. Med opløsningen af de traditionelle, sociale strukturer blev der også skabt grobund for nye sociale enheder udenfor den vanlige, allestedsnærværende sociale kontrol. Ikke alene var den traditionelle, hierarkiske orden fra flygtningenes hjemgne sjældent intakt i lejren, eftersom mange, både familier, kaste- og klanmedlemmer, var blevet fysisk adskilte. Dertil kom, at mange kvinder og børn med tiden blev ladt alene i lejrene, fordi mændene flyttede ind til byerne for at lede efter arbejde og bane

vejen for en ny tilværelse for deres familier. Grundlæggende herskede der en indstilling blandt flygtningene om, at tingene skulle fungere; de, der absolut ikke kunne tåle hinanden, undgik behændigt hinanden, så voldsomme og synlige uoverensstemmelser var forholdsvis sjældne.

I millionbyen Karachi, blot få timers kørsel fra katastrofeområdet, var situationen dog en ganske anden. Byen blev ikke selv direkte ramt af oversvømmelserne, men blev til gengæld drømmenes og forhåbningernes mål for et ukendt antal tusinde af flygtninge. De rivaliserende og magtfulde islamiske fundamentalister, der i årtier har hærget dagliglivet i Karachi, kæmpede nu også om at tage kontrollen i både etablerede og illegale flygtningelejre og med væbnede kampe og drab som midler. Det til trods havde hovedparten af de flygtninge, jeg talte med, ingen planer om at flytte hjem igen, når tilstanden forbedredes. Mulighedene i storbyen var alligevel mere tillokkende end udsigten til, i bogstaveligste

forstand, at skulle begynde helt forfra i en bunke sand. Katastrofen rykkede dermed også rundt på nogle demografiske forhold.

Mødet med nødhjælpsorganisationerne

Lokale normer og værdier blev yderligere udfordret af de mange internationale nødhjælpsorganisationer, der var til stede i området, ligesom der også var mange udfordringer for nødhjælpsarbejdere. De herskende normer om skarpe kønsadskillelser gjorde det eksempelvis vanskeligt at rekruttere nationale kvinder til MSF's personalegrupper. Da arbejdspresset var størst og det nationale personale talte mere end 200 personer, var kun 16 af dem kvinder.

En af dem fortæller:

"Siden jeg blev voksen, har det været en drøm for mig at arbejde i en international organisation, så da jeg hørte MSF søgte personale, var

jeg interesseret med det samme. Men min far ville ikke give mig lov. I vores tradition går kvinder ikke ud uden en mand fra familien, og i MSF skal jeg hver dag arbejde med mange fremmede mænd og også rejse med bussen i over en time for at komme på arbejde. Vi snakkede meget om det derhjemme, og til sidst fik jeg lov, fordi Hagnavas, som er fra min kaste, også fik arbejde i MSF, og fordi både min bror og min far har mistet deres arbejde på grund af oversvømmelserne. Så nu er der kun mig og min anden bror til at tjene penge til familien".

Eksemplet illustrerer, hvordan der blev gået på kompromis med nogle ellers strenge normer, der åbnede en mulighed for en ung kvinde, som hun sandsynligvis aldrig ville have fået uden katastrofen.

Manglen på kvindelig pakistansk sundhedspersonale i det hele taget betød også, at kvindelige patienter

enten af sig selv eller grundet den sociale kontrol blev afholdt fra at få lægehjælp, når lægen var en mand. For de mange, der alligevel fik det, var det ofte en yderst grænseoverskridende situation.

Kø-kontrol er en væsentlig del af MSF's daglige arbejde. Den skal dels sikre, at det er muligt at styre de flere hundrede personer, der skal til konsultation, deltage i terapeutiske ernæringsprogrammer eller modtage andre former for hjælp på et givet tidspunkt. Dels skal den sikre, at de, der har det største behov, tilgodeses, en præmis, der vel og mærke er defineret ud fra vestlige idealer om særlig hensyntagen til gamle, gravide og kvinder med de mest syge børn. Sådan er det ikke nødvendigvis ifølge pakistansk kultur. Derimod er det implicit, at de, der har den højeste status, som oftest mænd, er selvsikrede til at komme først. Definitioner på sygdom

og sundhed samt diagnoser, medicin og behandlingsformer er ligeledes primært defineret ud fra videnskaber, der er konstrueret udenfor den lokale viden.

Adgangen til nødhjælp forudsætter altså, at befolkningen er villig til at acceptere de betingelser, som nødhjælpsorganisationen agerer ud fra, herunder MSF's hovedideologi om at være 100% politisk neutral helt ned til den enkeltes sygeseng.

Ovenstående taget i betragtning, var det overraskende sjældent, vi oplevede alvorlige konfrontationer i vores mobile klinikker eller på hospitalerne, dog igen med Karachi som undtagelse.

En midlertidig pause?

Katastrofen i Pakistan viser, at vejen tilbage til en normaltilværelse ikke alene er brolagt med den enkeltes evne til psykisk bearbejdning af personlige tab og hårdt fy-

sisk genopbygningsarbejde. Den udfordrer også evnen og viljen til adfærdssændringer såvel som indgåelse af sociale kompromiser og tilpasning til både fjenders og udefrakommendes indflydelse.

Situationen i Karachi illustrerer dog, at det altruistiske og terapeutiske fællesskab ikke er grænseløst, og i det hele taget muligvis kun udgør en situationel pausetilstand. Undersøgelser har vist, at en tilsyneladende afmatning i konflikter i forbindelse med katastrofer, som til gengæld erstattes af en udbredt samstemmighed og altruisme i befolkningen, kan være et kortlivet fænomen. ■

Forslag til videre læsning:

Rahman, Mushtaqur. "Land and Life in Sindh Pakistan" Ferozsons (Pvt.) LTD. Lahore-Rawalpindi-Karachi, 1993.

Perry, Ronald W. and Michael K. Lindell. "Understanding Citizen Re-

sponse to Disasters with Implications for Terrorism". I *Journal of Contingencies and Crises Management*. Vol. 11 No. 2 June 2003. Pp:49-60. Fritz, C and J. Mathewson. "Convergence Behaviour in Disasters: A Problem in Social Control". National Academy of Sciences-National Research Council. Washington Dc. 1957.

<http://www.msf.dk/>

HANNE AUGUSTENBORG ER ANTHROPOLOG FRA AARHUS UNIVERSITET OG HAR VÆRET UDSENDT TIL PAKISTAN AF LÆGER UDEN GRÆNSER SOM HEALTH PROMOTOR OG KULTURMÆGLER JANUAR – APRIL 2011.

alle fotos af forfatteren